

SESIZAREA CURȚII CONSTITUȚIONALE
COMPENDIU

GHEORGHE RENIȚĂ s-a născut în 1990, în satul Cărpineni, raionul Hâncești, Republica Moldova. În 2014 a obținut licența Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova. Își continuă studiile la aceeași instituție de învățământ. Astfel, în 2016 absolvă programul de masterat „Drept penal”. Iar în 2020 își susține teza de doctorat cu tema „Răspunderea penală pentru manipularea unui eveniment și pariurile aranjate”, sub îndrumarea profesorului Vitalie Stati, obținând calificativul *summa cum laude*.

A devenit laureat al Concursului național „Teza de doctorat de excelență a anului 2021” și i s-a conferit diploma de gradul I (întâi) și Premiul „Nichita Smochină”.

Din 2016 până în 2021 a făcut parte din cadrul Consiliului Științific al Universității de Stat din Moldova, fiind ales din rândul studenților-doctoranzi.

Începând cu 2017 predă la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova. În prezent ține cursuri la următoarele discipline: Măsuri de siguranță în dreptul penal (ciclul I – licență), Respectarea drepturilor omului în dreptul penal (ciclul II – masterat), Protecția constituțională a drepturilor omului (ciclul II – masterat) și Confiscarea averii nejustificate (ciclul II – masterat).

În 2018-2022 a avut mai multe vizite de studii la Consiliul Europei, la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, la Curtea Constituțională a Letoniei, la Tribunalul Constituțional al Poloniei și la Curtea Constituțională a Georgiei.

Participă la elaborarea diferitelor avize/opinii la proiecte de legi, la sesizării privind excepțiile de neconstituționalitate și/sau la recursuri în interesul legii trimise spre examinare Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova.

Din 2020 face parte din Colegiul de redacție al revistei „Procuratura Republicii Moldova”, iar din 2021 – din Consiliul academic al revistei „Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Sociale”, recenzând mai multe articole științifice.

În 2020-2022 a participat în cadrul programului comun al Curții Constituționale a Republicii Moldova și al Curții Constituționale a României dedicat controlului de constituționalitate exercitat de cele două înalte jurisdicții.

Din 2022 face parte din grupul de lucru de la Ministerul Justiției care elaborează proiecte de legi de modificare a unor acte normative în vederea remedierii curenților legislative în materie penală și procesual-penală, amendamente ce derivă din executarea Hotărârilor Curții Constituționale, din implementarea unor acțiuni/măsuri din documente de politici, precum și din soluționarea deficiențelor semnalate de organele de drept și de societatea civilă.

A publicat peste 60 de articole științifice în reviste de specialitate și în materialele conferințelor științifico-practice naționale și internaționale, dintre care – 7 în reviste indexate în *Web of Science* și în *Scopus*.

Gheorghe Reniță

SESIZAREA CURȚII CONSTITUȚIONALE

Compendiu

CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.
Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: vanzari@cartier.md
Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.
Tel/fax: 210 80 51. E-mail: codex@cartier.ro
cartier.ro
cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate online pe cartier.ro & cartier.md și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova. Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks și pe cartier.ro & cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.
Tel./fax: 022 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md
Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md
Librăria online, cartier.ro
Tel.: 0785 199 823. E-mail: codex@cartier.ro
Librăria online, cartier.md
Tel.: 068 555 579. E-mail: vanzari@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România
Tel./fax: (021) 210 80 51. E-mail: codex@cartier.md
Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Lucrarea a fost aprobată și recomandată spre publicare de către
Consiliul Calității al Universității de Stat din Moldova
Recenzenți:

Aurel Băieșu, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Igor Dolea, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Mariana Grama, doctor în drept, conferențiar universitar
Serghei Țurcan, doctor în drept, conferențiar universitar

Editor: Gheorghe Erizanu
Lector: Valentin Guțu
Coperta: Vitalie Coroban
Design/tehnoredactare: Marina Darii
Prepress: Editura Cartier
Tipărită la Bons Offices

Gheorghe Reniță
SESIZAREA CURȚII CONSTITUȚIONALE
Ediția I, septembrie 2023

© 2023, Editura Cartier. Toate drepturile rezervate.
Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Reniță, Gheorghe.
Sesizarea Curții Constituționale: Compendiu/ Gheorghe Reniță. – Ed. 1-a. –
[Chișinău]: Cartier, 2023 (Bons Offices). – 208 p.
Referințe bibliogr. în subsol. – [500] ex.
ISBN 978-9975-86-706-1.
342.565.2(478)
R 45

CUPRINS

1. SUPREMAȚIA CONSTITUȚIEI.....	9
2. SUBIECȚII CU DREPT DE SESIZARE A CURȚII CONSTITUȚIONALE.....	11
2.1. Subiecții care pot trimite Curții Constituționale excepții de neconstituționalitate.....	14
3. OBIECTUL SESIZĂRII.....	19
3.1. Legile.....	19
3.1.1. Legi de modificare a Constituției.....	22
3.1.2. Legi de interpretare.....	26
3.1.3. Legi retroactive.....	27
3.2. Hotărârile Parlamentului.....	30
3.3. Hotărârile de Guvern.....	31
3.4. Decretele Președintelui Republicii Moldova.....	34
3.5. Acte cu caracter individual emise de Parlament/Guvern/Președintele țării.....	35
3.6. Acte consumate.....	42
3.7. Tratatelor internaționale.....	43
3.8. Acte în vigoare sau/și acte abrogate.....	45
3.9. Acte desuete.....	46
3.10. Omisiuni legislative.....	48
3.11. Constituționalitatea unui partid.....	53
4. MODALITĂȚILE DE SESIZARE.....	56
4.1. Accesul la Curtea Constituțională pe calea excepției de neconstituționalitate....	56
4.1.1. Suspendarea procesului în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate.....	59
4.1.2. Refuzul instanței de a sesiza Curtea Constituțională.....	60
4.1.3. Contestarea încheierii instanței de respingere/admitere a ridicării excepției de neconstituționalitate.....	62
5. FORMA ȘI CONȚINUTUL SESIZĂRII.....	67
5.1. Structura excepției de neconstituționalitate.....	68
6. CONDIȚIILE DE ADMISIBILITATE A SESIZĂRIILOR PRIVIND EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE.....	77
6.1. Obiectul excepției trebuie să vizeze un act care poate fi supus controlului de constituționalitate.....	77
6.2. Excepția trebuie ridicată de subiectul căruia i s-a conferit acest drept.....	79
6.2.1. Excepția de neconstituționalitate formulată de stat.....	82

6.3.	Prevederile contestate trebuie să fie aplicabile în cauza în care a fost ridicată excepția	86
6.3.1.	Aplicabilitatea normelor contestate în contextul verificării „echității în ansamblu a procesului”	91
6.3.2.	Aplicabilitatea normelor penale substanțiale în contextul măsurilor preventive/contestării acțiunilor și actelor organului de urmărire penală.....	94
6.3.3.	Aplicabilitatea normelor procedurale ce vizează măsurile preventive	97
6.3.4.	Aplicabilitatea prevederilor contestate în procedura revizuirii.....	97
6.3.5.	Aplicabilitatea prevederilor contestate în procedura recursului în interesul legii	99
6.4.	Lipsa unei hotărâri/decizii anterioare	100
6.5.	Incidența unui drept din Constituție	101
7.	CONTROLUL EXERCITAT DE CURTEA CONSTITUȚIONALĂ	104
7.1.	Control abstract.....	104
7.2.	Control concret	104
7.3.	Critica distingerii între controlul abstract și controlul concret.....	107
7.4.	Controlul modului în care legislatorul/executivul și-a exercitat marja discreționară.....	108
7.4.1.	Marja discreționară în domeniul sănătății publice.....	111
7.4.2.	Marja discreționară la declararea stării de urgență.....	112
7.4.3.	Marja discreționară în materie penală	114
7.4.4.	Marja discreționară în domeniul protecției sociale	120
7.4.5.	Marja discreționară în domeniul economic/impozitării.....	121
7.5.	Controlul corectitudinii interpretării și aplicării unei prevederi?	122
7.6.	Controlul paralelismelor legislative	125
7.7.	Compararea prevederilor mai multor acte normative între ele.....	127
7.8.	Formularea de către autorii sesizărilor a unor propuneri <i>de lege ferenda</i>	127
7.9.	Controlul procedurii de adoptare a unei legi	128
7.10.	Relevanța jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.....	132
8.	PROCEDURA DE EXAMINARE A SESIZĂRILOR	137
8.1.	Examinarea preliminară.....	137
8.2.	Examinarea admisibilității.....	138
8.3.	Examinarea în fond	139
9.	RECUZAREA JUDECĂTORULUI CONSTITUȚIONAL.....	142
9.1.	Independența și imparțialitatea judecătorului constituțional	142
9.2.	Rațiunea instituției recuzării judecătorului constituțional	143
9.3.	Temeiurile de recuzare/abținere a judecătorului constituțional.....	144
9.4.	Punerea în balanță a obligației de imparțialitate a judecătorului constituțional	149

10. SUSPENDAREA ACȚIUNII PREVEDERII CONTESTATE.....	151
10.1. Temeiurile de suspendare a acțiunii prevederii contestate	151
10.2. Cererea de suspendare a acțiunii prevederii contestate.....	152
10.3. Admiterea/respingerea cererii de suspendare a acțiunii prevederii contestate	156
11. SISTAREA PROCESULUI.....	160
11.1. Temeiurile de sistare a procesului.....	160
11.2. Efectele sistării procesului	163
12. ACTELE CURȚII CONSTITUȚIONALE	164
12.1. Hotărâri.....	164
12.1.1. Hotărâri cu rezervă de interpretare	165
12.1.2. Hotărâri ce conțin soluții provizorii.....	172
12.2. Avize.....	176
12.3. Decizii	176
12.4. Adrese	177
12.5. Opinia separată.....	177
12.6. Corectarea erorilor	180
12.7. Explicarea modului cum trebuie executată o hotărâre	180
12.8. Semnarea actelor Curții Constituționale	181
12.9. Comunicarea actelor Curții Constituționale	181
13. TRĂSĂTURILE ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE	182
13.1. Caracterul obligatoriu și opozabilitatea <i>erga omnes</i>	182
13.2. Caracterul definitiv și incontestabil.....	186
13.3. Revizuirea actelor Curții Constituționale.....	187
14. EFECTELE ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE	192
14.1. Revigorarea prevederilor anterioare.....	192
14.2. Imposibilitatea adoptării din nou a unor norme declarate neconstituționale	193
14.3. Efectul <i>ex nunc</i>	194
14.4. Efectul <i>pro futuro</i>	196
14.5. Efectul <i>ex tunc</i>	199
15. SESIZAREA CURȚII CONSTITUȚIONALE – UN ULTIM REMEDIU ÎNAINTE DE SESIZAREA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI?.....	204

1. SUPREMAȚIA CONSTITUȚIEI

Supremația Constituției este garantată de art. 7 din Constituția Republicii Moldova¹. Conform acestui articol, Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nicio lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

În Republica Moldova, pentru asigurarea garantării supremației Constituției a fost creată, la 23 februarie 1995, Curtea Constituțională. Statutul Curții Constituționale este configurat, la nivel constituțional, de art. 134 din Constituție. Potrivit alin. (1) al articolului menționat, Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova. Prin urmare, în Republica Moldova se aplică modelul european (numit și kelseian) de garantare a supremației Constituției.

Spre deosebire de modelul american (bazat pe hotărârea *Marbury v. Madison*)², care le conferă tuturor judecătorilor competența de a verifica dacă o lege pe care trebuie să o aplice într-o cauză pendinte este constituțională sau nu, modelul european de control al constituționalității conferă Curții Constituționale această competență. Nu voi insista aici asupra polemicii care model este mai reușit³. În orice caz, cert este faptul că ambele modele au același scop – garantarea supremației Constituției și a drepturilor fundamentale. Voi utiliza noțiunile „drepturi ale omului”, „drepturi fundamentale” și „drepturi constituționale” în mod interșanjabil.

Conform art. 134 alin. (2) din Constituție, Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției. Rațiunea pentru care Curtea Constituțională se supune numai Constituției rezidă în faptul că această Curte verifică controlul constituționalității legilor. Dacă Curtea Constituțională s-ar

¹ Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 1 din 12 august 1994. Republicată în: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 78 din 29 martie 2016.

² *Marbury v. Madison* (1803). În: Noua revistă de drepturile omului, 2006, nr. 2, pp. 141-161.

³ Dan Claudiu Dănișor. *Modelele de justiție constituțională: de la divergență la o relativă convergență*. În: *Revista de științe juridice*, 2005, nr. 3-4, p. 109-131; Hans Kelsen. *Judicial Review of Legislation: A Comparative Study of the Austrian and the American Constitution*. În: *The Journal of Politics*, 1942, vol. 4(2), pp. 183-200; Alec Stone Sweet. *Why Europe Rejected American Judicial Review: And Why it May not Matter*. În: *Michigan Law Review*, 2003, vol. 101(8), pp. 2744-2780; Wolfgang Hoffmann-Riem. *Two Hundred Years of Marbury v. Madison: The Struggle for Judicial Review of Constitutional Questions in the United States and Europe*. În: *German Law Journal*, 2004, vol. 5 (6), pp. 685-701; Comella Victor Ferreres. *The European Model of Constitutional Review of Legislation: Toward Decentralization?* În: *International Journal of Constitutional Law*, 2004, vol. 2(3), pp. 461-491; Tom Ginsburg & Mila Versteeg. *Why do Countries Adopt Constitutional Review?* În: *Journal of Law, Economics, and Organization*, 2014, vol. 30(3), pp. 587-622; Pablo Castillo-Ortiz. *The Dilemmas of Constitutional Courts and the Case for a New Design of Kelsenian Institutions*. În: *Law and Philosophy*, 2020, vol. 39, pp. 617-655.

supune legilor, atunci ea nu va putea să mai verifice constituționalitatea legilor și, în consecință, să le declare neconstituționale.

De principiu, „orice lege (organică sau ordinară), orice alt act normativ, juridic este prezumat a fi constituțional până când nu se va dovedi contrariul, adică până când neconstituționalitatea lui se va constata de către Curtea Constituțională”⁴. Prezumția constituționalității actelor normative (care pot constitui obiect al controlului de constituționalitate) este menționată expres în art. 7 din Codul jurisdicției constituționale⁵.

⁴ Boris Negru, Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină et al. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012, p. 50.

⁵ Codul jurisdicției constituționale nr. 502-XIII din 16 mai 1995. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 53-54/597 din 28 septembrie 1995.

2. SUBIECȚII CU DREPT DE SESIZARE A CURȚII CONSTITUȚIONALE

Curtea Constituțională nu se pronunță din oficiu, ci doar la sesizarea subiecților cărora li s-a conferit acest drept. O asemenea constatare derivă din art. 135 alin. (2) din Constituție.

Așadar, conform art. 25 din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, dreptul de sesizare îl au:

- a) Președintele Republicii Moldova;
- b) Guvernul;
- c) ministrul justiției;
- d) judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, al curților de apel și al judecătoriilor;
- d¹) Consiliul Superior al Magistraturii;
- f) Procurorul General;
- g) deputatul în Parlament;
- h) fracțiunea parlamentară;
- i) Avocatul Poporului;
- i¹) Avocatul Poporului pentru drepturile copilului;
- j) consiliile unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauz-Yeri) – în cazurile de supunere controlului constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor, ordonanțelor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, care nu corespund art. 109 și, respectiv, art. 111 din Constituția Republicii Moldova.

În subsecvent, din art. 38 alin. (2) din Codul jurisdicției constituționale rezultă că subiecții de mai sus pot formula sesizări în probleme ce țin de competența lor, cu excepția sesizării:

a) privind revizuirea Constituției, care poate fi făcută de subiecții indicați în art. 141 din Constituție (*i.e.*, de un număr de cel puțin 200.000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot. Cetățeni care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul doi, iar în fiecare din ele trebuie să fie înregistrate cel puțin 20.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative; de un număr de cel puțin o treime de deputați în Parlament; de Guvern);

b) privind constatarea circumstanțelor ce justifică dizolvarea Parlamentului, care poate fi făcută de Președintele Republicii Moldova;

c) privind constatarea circumstanțelor ce justifică suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, care poate fi făcută în temeiul unei hotărâri a Parlamentului, semnate de Președintele Parlamentului;

d) ce are ca obiect constituționalitatea unui partid care poate fi făcută de Președintele Republicii Moldova, de Președintele Parlamentului, de Guvern, de ministrul justiției sau de Procurorul General. Președintele Parlamentului poate face sesizări numai în temeiul unei hotărâri a Parlamentului, Procurorul General – în temeiul unei hotărâri a Consiliului Superior al Procurorilor, ministrul justiției – în temeiul unei hotărâri a colegiului Ministerului Justiției.

Totodată, conform art. 38 alin. (3) din Codul jurisdicției constituționale, rezultatele referendumului republican, ale alegerilor în Parlament și ale alegerii Președintelui Republicii Moldova se confirmă în urma examinării raportului Comisiei republicane pentru efectuarea referendumului sau al Comisiei Electorale Centrale.

Potrivit alin. (4) al aceluiași articol, materialele privind declararea candidatului supleant ca deputat în Parlament se prezintă de către Comisia Electorală Centrală Curții Constituționale.

În contextul celor elucidate, trebuie precizat că lista persoanelor care pot sesiza Curtea Constituțională este exhaustivă. De altfel, au fost cazuri când Curtea a declarat inadmisibile sesizările formulate de subiecții cărora nu li s-a conferit dreptul de a sesiza Curtea (e.g., sesizările privind controlul constituționalității Partidului Politic „Șor”, depuse de câțiva deputați⁶; ulterior, Guvernul a sesizat Curtea pentru controlul constituționalității Partidului în discuție⁷, așa cum prevede art. 38 alin. (2) lit. d) din Codul jurisdicției constituționale).

În ipoteza în care este sesizată de un organ colegial (e.g., Guvernul, Consiliul Superior al Magistraturii), Curtea verifică caracterul deliberativ al ședinței în care s-a luat hotărârea de a formula sesizarea. Spre exemplu, în contextul examinării sesizării nr. 104a/2023, Curtea a observat că, potrivit articolelor 25 lit. d¹) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) lit. d¹) din Codul jurisdicției constituționale, Consiliul Superior al Magistraturii posedă prerogativa sesizării Curții Constituționale. Totuși, Curtea a constatat că problema ridicată în prezenta cauză era dacă cvorumul ședințelor Consiliului Superior al Magistraturii care își desfășoară activitatea într-o componentă redusă (i.e. patru membri) poate fi calculat din numărul membrilor care sunt în exercițiul funcțiunii. Pentru că norma potrivit

⁶ Decizia Curții Constituționale nr. 63 din 13 mai 2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 72h/2021 și nr. 74h/2021 pentru controlul constituționalității Partidului Politic „Șor”. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 142-145/97 din 11 iunie 2021.

⁷ Sesizarea nr. 184h din 11 noiembrie 2022 privind controlul constituționalității Partidului Politic „Șor”. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=2114&l=ro>

căreia ședința Consiliului Superior al Magistraturii „este deliberativă dacă la ea participă cel puțin două treimi din membrii care sunt în exercițiul funcțiunii” (*i.e.*, art. 15 alin. (2) din Legea nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii) este în vigoare, nefiind abrogată sau declarată neconstituțională, Curtea a admis că, în prezenta cauză, Consiliul Superior al Magistraturii era competent să sesizeze Curtea Constituțională⁸.

Această abordare nu a fost susținută de toți judecătorii. Astfel, în opinia separată s-a subliniat faptul că „în activitatea sa jurisdicțională de garantare a supremației Constituției, Curtea Constituțională utilizează termenii din Legea Fundamentală ca fiind concepte constituționale autonome, independente de orice definiție din legislația Republicii Moldova”⁹. Prin urmare, potrivit opiniei separate, „ținând seama de faptul că, potrivit normei constituționale (*i.e.*, art. 122 alin. (1) din Constituție), Consiliul Superior al Magistraturii este format din 12 membri, iar chestiunea sesizării Curții Constituționale a fost examinată doar de patru membri [dintre care unul a votat împotriva], nu [se] pot[poate] constata îndeplinirea, în cauza examinată, a exigenței prevăzute de art. 122 alin. (1) din Constituție referitoare la componența Consiliului Superior al Magistraturii”. În consecință, în opinia separată s-a pledat pentru respingerea sesizării pe motivul că nu este formulată de subiectul căruia i s-a conferit acest drept¹⁰.

În perspectivă, o asemenea problemă nu ar mai trebui să apară, deoarece, între timp, au fost aleși mai mulți membri ai Consiliului Superior al Magistraturii. Testul timpului va arăta.

În altă ordine de idei, atunci când Curtea este sesizată de un deputat sau de un grup de deputați privind controlul constituționalității unei prevederi legale/unei legi, apare în mod firesc următoarea întrebare: de ce deputatul nu încearcă pe cale legislativă să remedieze problema semnalată (*e.g.*, prezentarea unei inițiative legislative de modificare sau de abrogare a unei prevederi legale/unei legi)? Apoi, doar în caz de eșec, să sesizeze Curtea Constituțională. Un asemenea reproș ar putea fi avansat, mai cu seamă, în ipoteza în care deputatul care a sesizat Curtea face parte din majoritatea parlamentară. Totuși, chiar și în această situație, deputatul ar putea să nu-i

⁸ A se vedea § 11 din Decizia Curții Constituționale nr. 51 din 2 mai 2023 de inadmisibilitate a sesizării nr. 104a/2023 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolul 15 alin. (2) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Disponibil: <https://bit.ly/42LQFQI>

⁹ A se vedea § 42 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 13 noiembrie 2020 privind controlul constituționalității unor dispoziții din articolele 55 alin. (3), 56 alin. (2), 60 alin. (4) și 63 alin. (4) din Legea nr. 200 din 16 iulie 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova (garanțiile străinului în cazul expulzării) (sesizarea nr. 54a/2020). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 332-342/183 din 11 decembrie 2020.

¹⁰ Opinia separată a dlui judecător Serghei Țurcan la Decizia Curții Constituționale nr. 51 din 2 mai 2023. Disponibil: <https://bit.ly/3ppSrZ0>

convingă pe colegii săi că o prevedere legală sau o lege ar fi neconstituțională. Pentru a disipa această incertitudine, este ineluctabilă sesizarea Curții Constituționale. Mai mult, obiect al controlului de constituționalitate îl poate constitui nu doar legile. Prin urmare, este justificat ca deputatul să aibă dreptul de a sesiza Curtea pentru controlul constituționalității unei legi, chiar dacă el are la îndemână alte remedii. Desigur, ar fi preferabil ca deputatul să încerce, mai întâi de toate, să rezolve problema pe calea unei inițiative legislative (de modificarea/de abrogare a prevederi pe care o consideră neconstituțională) și, în eventualitatea în care nu-i reușește, să sesizeze Curtea Constituțională. Totuși, nici Constituția și nici o altă lege nu impune o asemenea ordine/consecutivitate.

Aceste raționamente sunt valabile, cu ajustările de rigoare, și în raport cu alte persoane/entități cu drept de inițiativă legislativă.

Mai trebuie de remarcat că subiecții indicați la art. 25 din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și la art. 38 din Codul jurisdicției constituționale pot sesiza Curtea Constituțională în probleme ce țin de competența lor. Această exigență este prevăzută la art. 38 alin. (2) din Codul jurisdicției constituționale. Spre exemplu, consiliile unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea nu ar putea sesiza Curtea Constituțională să verifice constituționalitate prevederilor referitoare la salarizarea judecătorilor. O asemenea sesizare este inadmisibilă. Persoana sau entitatea care formulează sesizarea la Curtea Constituțională trebuie să argumenteze că problema semnalată interferează cu domeniul lor de competență. În cele din urmă, Curții Constituționale îi revine sarcina să aprecieze dacă problema cu care a fost sesizată ține de competența lor.

2.1. SUBIECȚII CARE POT TRIMITE CURȚII CONSTITUȚIONALE EXCEPȚII DE NECONSTITUȚIONALITATE

Cu referire la subiecții prevăzuți la art. 25 lit. d) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și la art. 38 alin. (1) lit. d) din Codul jurisdicției constituționale – judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, al curților de apel și al judecătoriilor – trebuie făcute următoarele precizări.

Conținutul literei d) din articolele menționate a fost modificat prin Legea nr. 99 din 11 iunie 2020, în vigoare din 3 octombrie 2020¹¹. Până la intrarea în vigoare a legii în discuție, litera în discuție conferea Curții Supreme de Justiție dreptul de sesizare a Curții Constituționale.

¹¹ Legea nr. 99 din 11 iunie 2020 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 161-164 din 3 iulie 2020.

În același timp, pe baza art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție, Curtea Constituțională rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție. Spre deosebire de art. 25 lit. d) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 38 alin. (1) lit. d) din Codul jurisdicției constituționale, art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție a rămas nemodificat.

Totuși, Curtea Constituțională a fost sesizată să interpreteze art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție. Astfel, prin Hotărârea nr. 15 din 6 mai 1997 Curtea Constituțională a stabilit că în cazul art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție subiectul cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională este Curtea Supremă de Justiție pe baza propunerii judecătii ordinare¹².

Ulterior, Curtea Supremă de Justiție a solicitat Curții Constituționale ca prin interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție să se explice:

1) Este în drept Curtea Supremă de Justiție să refuze instanțelor judecătorești sesizarea Curții Constituționale cu privire la excepția de neconstituționalitate, ridicată de către acestea în cadrul unui proces, ținând cont de redacția art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție?

2) Care este rolul Curții Supreme de Justiție în procesul sesizării Curții Constituționale, prin raportare la dreptul instanțelor judecătorești de toate nivelurile de a ridica excepția de neconstituționalitate?

3) Sunt în drept instanțele judecătorești să refuze părților ridicarea excepției de neconstituționalitate?

În consecință, prin Hotărârea nr. 2 din 9 februarie 2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova, Curtea Constituțională a statuat următoarele¹³:

1. În sensul articolului 135 alineatul (1) lit. a) și g) coroborat cu articolele 20, 115, 116 și 134 din Constituție:

– în cazul existenței incertitudinii privind constituționalitatea legilor, hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze aflate pe rolul său, instanța de judecată este obligată să sesizeze Curtea Constituțională;

– excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața instanței de judecată de către oricare dintre părți sau reprezentantul acesteia, precum și de către instanța de judecată din oficiu;

¹² Hotărârea Curții Constituționale nr. 15 din 6 mai 1997 cu privire la interpretarea art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 33-34 din 22 mai 1997.

¹³ A se vedea dispozitivul Hotărârii Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (sesizarea nr. 55b/2015). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 55-58 din 11 martie 2016.

– sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza;

– judecătorul ordinar nu se pronunță asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate, limitându-se exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:

(1) obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;

(2) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia, sau indică faptul că este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;

(3) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;

(4) nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate.

2. Până la adoptarea de către Parlament a reglementărilor în executarea prezentei hotărâri, sesizarea privind excepția de neconstituționalitate se prezintă Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, al curților de apel și al judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza, în temeiul aplicării directe a articolului 135 alineatul (1) lit. a) și g) din Constituție și astfel cum au fost explicate în prezenta hotărâre, în conformitate cu considerentele menționate în cuprinsul acesteia și al Regulamentului privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională.”

Pe scurt, deși conform art. 135 alin. (1) lit. g) din Constituție, Curtea Constituțională rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție, prin Hotărârea nr. 2 din 9 februarie 2016 Curtea Constituțională a stabilit că competența sesizării cu o excepție de neconstituționalitate o are nu doar Curtea Supremă de Justiție, ci și curțile de apel și judecătoriile. Mai mult, Curtea Constituțională a stabilit că sesizarea privind excepția de neconstituționalitate se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, al curților de apel și al judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza, cărora le revine sarcina verificării întrunirii condițiilor de admisibilitate a unei excepții de neconstituționalitate, condiții stabilite în dispozitivul hotărârii sale. În analiza sa, Curtea Constituțională a ținut cont de monopolul controlului de constituționalitate al legilor, de existența unui consens european în materie de sesizare directă a Curților Constituționale de către instanțe cu excepții de neconstituționalitate și de imperativul garantării respectării drepturilor și a libertăților constituționale. Aceste motive au justificat interpretarea art. 135 lit. g) din Constituție, în acord cu realitatea prezentă. În această hotărâre, Curtea Constituțională a dat efect util drepturilor și libertăților garantate constituțional, în dauna interpretării textuale a Constituției¹⁴.

¹⁴ Vasile Oprea. *Tensiunile articolului 85 din Constituția Republicii Moldova*. Disponibil: <https://bit.ly/3Cxyfbh>

Poziția revăzută a Curții Constituționale a generat multiple beneficii pentru justițiabili, în particular, și pentru înfăptuirea justiției, în general. A avut loc o „schimbare profundă în sistemul juridic: Curtea Constituțională a deschis oricărui justițiabil posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate”¹⁵.

Așadar, ca urmare a Hotărârii Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016, Parlamentul Republicii Moldova a modificat, între altele, art. 25 lit. d) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și art. 38 alin. (1) lit. d) din Codul jurisdicției constituționale, precizând că au dreptul de a sesiza Curtea Constituțională judecătorii/completurile de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, al curților de apel și al judecătorilor.

Ar fi oportun de revizuit art. 135 lit. g) din Constituție, astfel încât să se prevadă expres că judecătorii/completurile de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, al curților de apel și al judecătorilor pot sesiza, pe calea unei excepții de neconstituționalitate, Curtea Constituțională.

Totodată, este de remarcat că orice completare/supliment/concretizare/extindere a obiectului la sesizarea privind excepția de neconstituționalitate trebuie făcute tot prin intermediul instanței în fața căreia s-a ridicat excepția de neconstituționalitate¹⁶. Partea sau reprezentantul său nu pot depune un supliment la excepția de neconstituționalitate direct la Curtea Constituțională. O asemenea exigență se justifică prin prisma principiului simetriei juridice.

Dincolo de acest aspect, trebuie precizat că a existat un caz în care un deputat a formulat o sesizare, însă care reprezenta, după formă și conținut, o excepție de neconstituționalitate. În acest sens, Curtea Constituțională a notat următoarele:

„deși este înaintată de către un deputat, sesizarea este formulată ca o excepție de neconstituționalitate, care poate fi ridicată doar în instanța de judecată. Ea abordează situații de fapt cu caracter litigios. Curtea nu încurajează asemenea practici, inclusiv din perspectiva principiului stipulat în articolul 68 alin. (1) din Constituție, potrivit căruia Parlamentul se află în serviciul întregului popor.”¹⁷

¹⁵ Alexandru Tănase. *Schimbare profundă în sistemul juridic: CCM a deschis oricărui justițiabil posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate*. În: Buletinul Curții Constituționale, 2016, nr. 1, pp. 7-15.

¹⁶ A se vedea § 92 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 17 octombrie 2019 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolele 189 alin. (3) lit. f), 307 alin. (2) lit. c), 327 alin. (2) lit. c), 329 alin. (1) și alin. (2) lit. b) și din articolul 335 alin. (1/1) din Codul penal (sesizările nr. 151g/2018, nr. 172g/2018, nr. 174g/2018, nr. 175g/2018, nr. 183g/2018, nr. 186g/2018, nr. 189g/2018, nr. 191g/2018, nr. 193g/2018, nr. 198g/2018, nr. 200g/2018, nr. 203g/2018, nr. 211g/2018, nr. 212g/2018, nr. 2g/2019, nr. 21g/2019, nr. 35g/2019, nr. 49g/2019, nr. 62g/2019, nr. 105g/2019, nr. 109g/2019, nr. 120g/2019, nr. 140a/2019 și nr. 159g/2019). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 338-343/207 din 15 noiembrie 2019.

¹⁷ A se vedea § 21 din Decizia Curții Constituționale nr. 5 din 20 ianuarie 2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 231a/2019 privind controlul constituționalității articolului 108 alin. (1) și alin. (3) din Codul fiscal. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 63-68/42 din 28 februarie 2020.

În acest caz, Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea, pentru că era nemotivată și pentru că punea în discuție o problemă de interpretare și de aplicarea a unor prevederi din Codul fiscal, care excedă competența Curții Constituționale.

Totodată, mesajul Curții Constituționale este unul clar și răspicat: deputații nu trebuie să se implice în soluționarea unor litigii particulare pendinte în fața instanțelor judecătorești, pentru că Parlamentul se află în serviciul întregului popor.

3. OBIECTUL SESIZĂRII

Din art. 135 alin. (1) al Constituției rezultă că obiect al sesizării îl poate constitui solicitarea privind:

a) controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) interpretarea Constituției;

c) inițiativa de revizuire a Constituției;

d) confirmarea rezultatelor referendumurilor republicane;

e) confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova;

f) constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

g) examinarea excepțiilor de neconstituționalitate;

h) examinarea constituționalității unui partid.

Cu titlu preliminar, este de remarcat că obiectul excepției de neconstituționalitate trebuie să intre în categoria actelor cuprinse la art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție. Prin urmare, între lit. a) și lit. g) ale art. 135 alin. (1) din Constituție există o legătură indisolubilă. Așadar, pe calea excepției de neconstituționalitate nu ar putea fi solicitată, spre exemplu, interpretarea Constituției¹⁸ sau, mai generic spus, pronunțarea pe aspectele prevăzute la lit. b)-f) și h) de la art. 135 alin. (1) al Constituției.

3.1. LEGILE

Cu privire la controlul constituționalității legilor, se reține că pot constitui obiect al sesizării: legile de modificare a Constituției, legile organice și legile ordinare.

Cu referire la legile de modificare/completare contestate, Curtea raportează, de regulă, obiectul sesizării la legea de bază. Curtea procedează astfel pentru facilitarea

¹⁸ A se vedea § 22 din Decizia Curții Constituționale nr. 27 din 14 martie 2023 de inadmisibilitate a sesizării nr. 187g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 7 din Legea nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, precum și interpretarea articolului 123 din Constituție. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 92/54 din 21 martie 2023.

lecturii actului pronunțat¹⁹, precum și pentru a da efect normelor de tehnică legislativă, potrivit cărora „dispozițiile de modificare și de completare ale unei legi se încorporează, de la data intrării lor în vigoare, în actul de bază, identificându-se cu acesta”²⁰. Astfel, intervențiile ulterioare de modificare și de completare a unor acte normative trebuie raportate la actul de bază²¹.

Cu titlu de excepție, Curtea s-a referit, în contextul determinării obiectului sesiunii, la normele modificatoare, argumentând că acțiunea legii (pentru modificarea unor acte normative) contestate a fost suspendată²².

Totodată, cu privire la controlul constituționalității legilor s-a pus problema momentului în care o lege poate constitui obiect al controlului constituționalității. Sub acest aspect, Curtea Constituțională a stabilit că, în sensul art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, controlul constituționalității legilor cuprinde legile adoptate de Parlament, atât după, cât și înainte de publicarea lor în *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, la sesizarea Președintelui Republicii Moldova și a celorlalți subiecți cu drept de sesizare²³.

S-a arătat că interpretarea anume în acest sens a prevederilor constituționale reprezintă expresia diversificării și consolidării competenței Curții Constituționale, unica autoritate de jurisdicție constituțională din Republica Moldova, și un câștig în eforturile de realizare a unui stat de drept și a democrației constituționale, prin evitarea intrării în vigoare a unei legi contrare Constituției. Curtea a reținut că sesizarea în vederea controlului constituționalității legii înainte de publicare nu are incidență directă asupra procedurilor de promulgare, astfel încât, în eventualitatea promulgării

¹⁹ A se vedea § 7 din Decizia Curții Constituționale nr. 64 din 5 mai 2022 referitoare la cererea de suspendare a acțiunii articolului II, punctul 98 din Legea nr. 102 din 14 aprilie 2022 pentru modificarea unor acte normative (sesizarea nr. 54a/2022). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 164-169/88 din 3 iunie 2022.

²⁰ A se vedea § 22 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 18 din 27 septembrie 2022 privind controlul de constituționalitate al articolului 25 alin. (1) literele g/1), g/2) și g/4) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului (eliberarea din funcție a judecătorului în cazul constatării unei încălcări a regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților sau în cazul nedepunerii declarației de avere și interese personale) (sesizarea nr. 273a/2021). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 315-317/163 din 12 octombrie 2022.

²¹ A se vedea § 18 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 14 septembrie 2021 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 257 din 16 decembrie 2020 cu privire la modificarea unor acte normative (prerogativa de a stabili cuantumul taxelor locale) (sesizarea nr. 220a/2020). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 230-237/181 din 1 octombrie 2021.

²² A se vedea § 14 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 29 din 21 septembrie 2021 privind controlul constituționalității Legii nr. 244 din 16 decembrie 2020 pentru modificarea unor acte normative (competențele Autorității Naționale de Integritate) (sesizarea nr. 209a/2020). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 256-260/184 din 22 octombrie 2021.

²³ A se vedea dispozitivul din Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 14 februarie 2014 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) din Constituția Republicii Moldova (sesizarea nr. 52b/2013). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 78-79/9 din 1 aprilie 2014.